

Ideakortti 16 – Melontareitit

Melonta sopeutuu liikkumismuotona hyvin luontoon ja aiheuttaa vähän häiriöitä. Laji sopii koko perheelle, on ympäristöystävällinen, edullinen harrastus ja monipuolisesti liikuttava. Melonta kehittää kuntoa kokonaisvaltaisesti, sillä oikeanlainen melontaliike lähtee jaloista asti. Erityisesti se vahvistaa käsi- ja selkälihaksia. Melontaa voi harrastaa missä tahansa, jossa on tarpeeksi syvää vettä. Suomen vesistöt tarjoavat mahdollisuudet monenlaisiin reitteihin sisältäen lammet, kosket ja joet sekä meren.

Harrastuksen alkuun pääsee esimerkiksi paikallisen melontaseuran varusteilla. Harrastaja tarvitsee kajakin, melan, aukkopeiton, melontaliivin ja kypärän (koskessa tai muissa sitä vaativissa olosuhteissa). Mikäli aiempaa kokemusta ei ole, niin melontakursseja järjestävät esimerkiksi melontaseurat ja alan yritykset. Kursseilla oppii perusasiat turvallisuudesta ja melontatekniikasta.

Melonta jakautuu retki-, virkistys-, kunto-, koski- ja jokimelontaan. Retkimelonnassa yhdistyvät retkeily ja melonta kymmenistä satoihin kilometreihin ulottuvalla reitillä. Virkistysmelonta on matkailijalle suunnattua jonkun muun tuotteen ohessa tarjottavaa melontaa luontoon tutustuen. Kuntomelonnassa keskitytään fyysisen kunnan ja suorituskyvyn parantamiseen ja ylläpitämiseen. Koski- ja jokimelonnassa on useita eri muotoja, kuten pujottelu, koskisyöksy tai freestyle.

Meloessa luonto on lähellä.

Kuva: Erkki Hinkola

Saavutettavuus ja turvallisuus

Melontavälineet säilytetään välinevajoissa, joiden tulee olla hyvin saavutettavissa ja niille johtavien reittien käyttökunnossa. Myös melontareitin tauko- ja lopetuspaikat tulee olla helposti saavutettavissa ja huollettavissa. Saavutettavuutta parantaa lisäksi yhteiskäyttö muun muassa luistelu-, hiihto- ja vaellusreittien kanssa, jolloin samat paikat palvelevat mahdollisimman suurta käyttäjäryhmää.

Melonta on turvallinen laji, mutta harrastajan on tunnistettava oma taitotasonsa ja valittava sen mukaisesti reitti. Oikeanlaisten ja sopivien varusteiden käyttö on ehdoton edellytys melonnalle. Esimerkiksi pelastusliivien on oltava aina päällä. Turvallisuutta voidaan lisätä myös suunnittelun keinoin. Melontareitit on mahdollista luokitella eri vaativuusluokkiin, joka ohjaa melojan hänelle sopivalle reitille. Melontareitin tai -tuotteen turvallisuussuunnitelma on osa yritykseltä vaadittavaa turvallisuusasiakirjaa. Se on ennakkoon laadittu alueen tai yhteisön yhtenäinen suunnitelma, jonka laatii ohjelmopalveluyrittäjä yhdessä alueen pelastusviranomaisten kanssa. Suunnitelman avulla pyritään ennaltaehkäisemään vaara- ja onnettomuustilanteita sekä luomaan toimintamallit ja tarpeelliset tiedot muun muassa eri pelastusviraomaisille.

Luonnon muutokset vuorokaudenajan, vuodenajan ja sään mukaan ovat iso osa melonnan viehätystä.

Kuva: Erkki Hinkola

Melontaseurat tai alueelliset kehittämissuunnitelmat käyttävät erilaisia luonnehdintoja kuvaamaan melontaretkien vaativuutta. Jyväskylän sisävesien vesireiteille laaditussa kehittämissuunnitelmassa jaettiin reitit vaativuuden mukaan neljään luokkaan. Ensimmäisen vaativuusluokan helppo reitti käsittää suojaisat järvireitit ja jokireiteiltä alle kansainvälisen koskiluokituksen I luokan kosket. Toisen vaativuusluokan keskitasoiset reitit pitävät sisällään osin suojaisia järvireittejä, mutta myös selkävettä. Sen vuoksi reitillä voi olla ennakoitavia riskitekijöitä. Tässä luokassa jokireittien koskireitit ovat alle koskiluokituksen II luokan. Kolmannen vaativuusluokan vaativilla reiteillä on isoja selkävettä järvellä tai merellä yleensä pitkällä osuuksilla. Melojien on hallittava riskit ja omattava navigointitaitoa. Jokireittien kosket ovat alle III luokan. Neljännen vaativuusluokan erittäin vaativilla reiteillä järvireitit ovat erittäin suuria selkävettä järvellä tai merellä pitkällä välimatkoilla ilman rantautumismahdollisuutta. Hyvä melontataito ja navigointitaito ovat välttämättömiä, sillä reitillä kaatuminen voi olla kohtalokasta. Jokireittien vaativimmat kosket ovat koskiluokituksen IV tai V luokka.

Reittien lisäksi melontaretkien vaativuuteen vaikuttavia elementtejä ovat matkavauhti, retken pituus, majoitus- ja muonitusjärjestelyt, vuodenaika, ryhmän koko ja kalusto.

Tilantarve ja käyttäjryhmät

Melontareitti itsessään ei tarvitse muuta kuin olemassa olevan vesistön. Maankäyttövarauksia tarvitaan reitin aloitus- ja lopetuspaikoille, reitin varren taukopaikoille ja välinevajoille. Hyvällä suunnittelulla voidaan minimoida kustannukset ja pienentää melontareitin aiheuttamaa ekologista jalanjälkeä. Järkevintä on yhteiskäyttö esimerkiksi hiihto- ja vaellusreittien kanssa, jolloin melontaa varten ei tarvitse rakentaa erillistä omaa infrastruktuuria. Lisäksi matkailupalveluyrittäjillä on useimmiten jo valmiina pysäköintipaikat ja laiturit, joita voi hyödyntää.

Reitit voidaan luokitella käyttäjryhmien mukaan perhe- ja omatoimireitteihin. Perhereitti on helppo ja sillä on hyvä palvelutaso. Niillä ei pääse muodostumaan normaaliolosuhteissa suurta aallokkoa, eikä jokireiteillä ole vaativia koskia. Reitit ovat suhteellisen lyhyitä, noin muutamasta kilometristä ylöspäin ja rantautumispaikkoja on vähintään viiden kilometrin välein. Omatoimireitit ovat vaativuudeltaan monentasoisia reittejä kohtalaisella palvelutasolla. Reitit eivät ole ensikertaa melovia varten ja niissä voi olla vaativampiakin osuuksia. Taukopaikat ovat omatoimireiteillä huomattavasti harvemmassa, väliä voi olla jopa 10 kilometriä. Reittien pituuksien täytyy olla vähintään 30–50 kilometriä tai osa pidempää reitistöä.

Melontareitin suunnittelu

Hyvin suunnitelluilla reiteillä ja palveluilla, joilla on hyvä opastus, voidaan madaltaa matkailijan kynnystä lähteä kokeilemaan vesiretkeilyä. Suunniteltuja melontareittejä tarvitaan, koska hyvin merkityillä reiteillä on mukavaa ja turvallista meloa. Myös hyvin varustellut rantautumispaikat ovat suotavia. Suunnittelu kannattaa aloittaa kokoamalla poikkialainen suunnitteluryhmä. Sopivia tahoja ovat kuntaedustajien lisäksi muun muassa Metsähallitus, matkailuyhdistykset ja virkistys-alueyhdistykset. Suunnittelun lähtökohdana voi käyttää laajempaa kokonaisuutta kuten maakuntaa tai selkeää vesiretkeilyaluetta. Reitistä tulee tehdä nykytila-analyysi. Siinä kartoitetaan alueen rakennetun ja rakentamattoman ympäristön tila, vesistöjen ominaisuudet, esteettömän liikkumisen mahdollisuudet, luontomatkailukohteet ja retkeilyreitit, matkailijaryhmät sekä melontareitit, jotka tukevat toiminnot.

Vauhdikkaassa virtapainnassa koskimelonta on teknistä taiturointia.

Kuva: Erkki Hinkola

Tämän jälkeen suunnittelua tehdään yhdessä reitin ylläpitäjien ja/tai palveluista vastaavien yrittäjien ja yhteisöjen kanssa. Ensin täytyy päättää melontareitin pääpiirteinen pituus, sijainti ja luonne. Reitin varrella on opastuksen rastipisteitä ja niiden välit suunnitellaan kulkemaan mahdollisimman turvallisessa vesistössä. Seuraavassa vaiheessa reitistä tehdään yleissuunnitelma, jossa huomioidaan reitin palveluvarustus. Se pitää sisällään lähtö-, tauko- ja lopetuspaikat, pysäköintialueet, nähtävyydet, kulkuyhteydet, opastus- ja opastetaulut, matkailupalvelut, yritykset reitin varrella, esteettömyyden, ympäristövaikutukset, saavutettavuuden, viitoituksen sekä ruoka- ja jätehuollon.

Suunnittelua varten tarvitaan alueen karttoja, esitteitä ja monipuolista tietoa alueesta. Esimerkiksi vesiliikenne ja -väylät on oltava tiedossa. Yhteistyötahoina ovat muun muassa yksityiset maanomistajat, yritykset, yhdistykset sekä valtion ja kuntien eri laitokset kuten Metsähallitus, Liikennevirasto ja kunnan tekninen virasto.

Reitille suunniteltujen rastipisteiden paikkojen maanomistussuhteet ja sijoitusluvut on selvitettävä ennen rakentamisen aloittamista. Luonnonympäristö on huomioitava siten, ettei kohteita sijoiteta esimerkiksi lintujen pesimäalueille. Asiassa voidaan konsultoida paikallisia luontoharrastajia.

On muistettava myös, että toimiin, jotka vaikuttavat merkittävästi vesioloihin tai loukkaavat yksityistä etua, on haettava lupa. Luvan tarpeellisuudesta on suositeltavaa ottaa yhteyttä kunnan ympäristönsuojeluviranomaisiin tai alueelliseen ELY-keskukseen. Monet vesistöön kohdistuvat ja veden käyttöä koskevat toimenpiteet edellyttävät vaikutuksien vuoksi aluehallintoviraston (AVI) lupaa.

Hyvin varustellulla ja paljon käytetyllä opastetulla melontareitillä tulisi olla viiden kilometrin välein rantautumispaikka, jossa on nuotiopaikka, halkovaja ja käymälä. Kymmenen kilometrin välein tulisi olla tauko- ja huoltoapaikka, jossa on edellä mainittujen lisäksi majoittumiseen telttapaikat, laavu, kota tai muu vastaava majoitus. Rantautumispaikalle pystytetään rantautumispaikkamerkki ja kohdemerkki. Reittikarttaan merkitään kaikki rantautumis-, tauko- ja huoltoapaikat sekä matkailuyritykset. Reitit ja radat voivat olla hyvin erilaisia pienestä rannan lähellä sijaitsevasta opettelureitistä satojen kilometrien pituisiin reitteihin. Myös reittien muodoissa voi olla eroja. Rengasreiteissä paluu tapahtuu lähtöpaikkaan, nauhamaisessa reitissä lähtö- ja lopetuspaikka ovat erikseen ja multireitit voivat olla muodoltaan lähes minkälaisia tahansa. Melontareitin on suotavaa muodostaa profiililtaan yhtenäinen kokonaisuus rantautumispaikkoineen ja palveluineen.

Opasteiden, taulujen ja rastipaalujen rakentamisessa täytyy huomioida vuodenaikojen ja sään vaihtelut, muu liikenne, maasto ja kohteen sijoittelu turvalliseen paikkaan. Opasteet ja rastitaulut voivat olla oman näköisensä, mutta niiden symboleissa on noudatettava standardeja. Suunnittelussa huomioidaan pääsääntöinen tuulen ja sateen suunta. Opasteet ja taulut käännetään poikittain tuulen suuntaan. Taulujen ja rastipaalujen materiaaliksi soveltuu parhaiten puu. Muovi ja metalli eivät sovellu yhtä hyvin luontoon. Suunnittelussa voidaan huomioida myös esteettömyys. Uimarannat ovat yleisimpiä paikkoja, joista lähdetään melontaretkelle. Esimerkiksi Jyväskylässä on rakennettu muutamia laitureita melojia varten. Melontakäyttöön tarkoitettu laiturit on 10–30 senttimetriä vedenpinnan yläpuolella, jolloin siitä pääsee helposti melatuella laiturille. Liikuntaesteisen henkilön tapauksessa hyvä laiturit on ehdoton edellytys kanoottiin pääsulle, ja rantaan on oltava pyörätuolille sopiva pyörätie. Hyvällä suunnittelulla ja toteutuksella saadaan vuosikymmeniä kestävä reitistö.

Kaavoitusprosessi ja -merkinnät

Vesistöissä kulkevia melontareittejä itsessään ei tarvitse merkitä asemakaavaan, vaan huomio on kiinnitettävä reitin aloitus- ja lopetuspaikkoihin, reitin varren taukopaikkoihin ja välinevajoihin. Melontaseuroilla on yleensä tietoa melontareittien suunnitteluun liittyvistä paikallisista tarpeista. Melontaa palvelevia rakenteita ei suositella sijoitettavaksi erilleen valmiina olevasta infrastruktuurista.

Kaavoitusprosessissa on tärkeää riittävä vuorovaikutus, koska melontareittien osana olevat aloitus- ja lopetuspaikat, reitin varren taukopaikat ja välinevajot on hyvä suunnitella yhteiskäyttöisiksi muiden toimijoiden kanssa.

Lähteet:

Melontareittien suunnitteluopas:

<http://www.visitfinland.fi/wp-content/uploads/2013/05/OF-Melontareittien-suunnitteluopas.pdf?dl>

Karttunen P (2013) Vesiretkeilyreitit, suunnittelu ja rakentaminen. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Rakennustieto Oy.

Jyväskylän sisäjärvien vesireitit – Kehittämissuunnitelma:

http://www.jkl.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/jyvaskyla/embeds/jyvaskylawwwstructure/51834_50369_Melonta_netti291211.pdf

Suomen Latu ry, Melonta: <http://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lajit/muut-lajit/melonta.html>

Melonta.fi: <http://www.melonta.fi/mitaon.htm#yleista>

Lindqvist, Kai

Melontareittejä tukevia kaavamerkintöjä ovat:

- 37 *Retkeily- ja ulkoilualue.*
- 38 *Uimaranta-alue.*
- 42 *Leirintäalue.*